

De kleur van de wil

De kleur van de wil

Gineke Meinders

Schrijver: Gineke Meinders
Coverontwerp: AB Vormgeving
ISBN: 9789465388182
© Gineke Meinders
Eerste druk: 2026

Inhoud

De belangrijkste namen in alfabetische volgorde	6
WAT VOORAF GING	7
EPISODE 1	9
1 1153, Rupertsberg	11
2 1153, Mainz, Eimbeck	16
3 1153, Rupertsberg	26
4 1155	33
5 1155, Disibodenberg	43
6 1155, Rupertsberg	53
7 1155, Ingelheim, Rupertsberg	63
8 1155, Ingelheim, Rupertsberg	70
9 	84
EPISODE 2	93
10 1158, Rupertsberg	95
11 	103
12 1158, Kitzingen	112
13 1159, Bamberg	122
14 1159, Rupertsberg	136
15 1160, Trier, Krauftal	147
16 	154
17 1163, Mainz	162
Verantwoording	171
Overzicht van Hildegards preekreizen	172
Verklarende woordenlijst	173
Geraadpleegde literatuur (een selectie)	176
Noten	178

De belangrijkste namen in alfabetische volgorde

Adelheid	gastenzuster in het klooster van Hildegard
Alexander III	paus (1159 – 1184). Door kardinalen gekozen opvolger van Hadrianus
Arnold	aartsbisschop van Mainz, opvolger van Heinrich
Arnold	broeder in het Disibodenberger klooster
Berthold	gastenbroeder in het Disibodenberger klooster
Friedrich	koning en vanaf 1155 keizer van het Heilige Roomse Rijk (Barbarossa)
Gertrud	paltsgravin von Stahleck, tante van Friedrich
Hadrianus	paus van 1154 tot 1159
Hazzecha	non in het klooster van Hildegard
Heinrich	aartsbisschop en domheer van Mainz, aartskanselier van Duitsland en Bourgondië
Helenger	abt . Volgt in 1155 Kuno op
Hildegard	(1098-1179), abdis en profetes. Stichtte in 1150 een eigen klooster op de Rupertsberg
Johannes van Salisbury	(1120-1180) auteur van enkele boeken, o.a. over de verantwoordelijkheden van het koningschap. Vanaf 1176 bisschop van Chartres
Kuno	tot zijn dood in 1155 abt van het Disibodenberger klooster
Mechtild	zus van Heinrich
Richardis	dochter van gravin von Stade, treedt in 1139 in als novice*, in het toen nog op de Disibodenberg gevestigde klooster van Hildegard. Ze wordt Hildegards vertrouweling en later geliefde. Overlijdt op jonge leeftijd, kort na een afgedwongen overplaatsing.
Teodosia	non, later prioeres in het klooster van Hildegard
Victor IV	keizersgezinde tegenpaus van Alexander III, van 1159 - 1164. Door Friedrich gekozen.
Volmar	was magister* in het Disibodenberger mannen-klooster maar verhuist in 1150 met Hildegard mee naar het Rupertsberger klooster om daar als haar secretaris en later ook als proost* voor de nonnen te werken.

WAT VOORAF GING

In 1106 wordt Hildegard op achtjarige leeftijd afgestaan aan het Disibodenberger mannenklooster om met de kluizenares Jutta in een hut op het terrein te worden opgesloten.

De hut groeit in de loop der jaren uit tot een vrouwenklooster, waarvan Hildegard na de dood van Jutta abdis wordt. In 1141 krijgt ze een visioen over de betekenis van de Heilige Schrift en de Goddelijke opdracht deze op te schrijven. Het boek wordt een sensatie en de paus geeft haar de eretitel 'Teutoonse profetes'.

In deze zelfde periode ontstaat er een liefdesrelatie tussen Hildegard en Richardis, wat in die tijd én in die context op zijn zachts gezegd problematisch was. Dit vormt mede de aanleiding voor de overplaatsing van Richardis naar een ander klooster, waar zij korte tijd later overlijdt. De ophef blijft beperkt tot een zeer kleine kring en Hildegards faam groeit ongehinderd.

Door toenemende spanningen tussen Hildegard en de abt van het mannenklooster besluit ze een eigen klooster te stichten op de Rupertsberg, waar ze in 1150 met haar geestelijke dochters en de proost Volmar intrekt.

EPISODE 1

Alle woorden met een * zijn opgenomen in de verklarende woordenlijst achterin het boek.

1 1153, Rupertsberg

Het leek bijna wreed dat de dagen korter en weer langer waren geworden alsof er niets noemenswaardigs was gebeurd. Hoewel ze moest toegeven, dat wil zeggen als ze er zich bewust van was geweest, dat vandaag de dood van haar te zeer geliefde dochter Richardis voor het eerst sinds lange tijd niet als een grijze mist in haar geest aanwezig was. Hildegard hield haar hoofd schuin omhoog en sloot haar ogen. De zon nestelde zich met volle voorjaarskracht op haar gerimpelde wangen. Energiek keerde ze zich van het venster af. Het werd tijd voor een eerste inspectie van de kruidentuin. Ze liep naar buiten en zoog de tintelende ochtendlucht diep in haar longen. Met krachtige passen volgde ze het vertrouwde pad langs de boomgaard dat naar de zaaibedden leidde, waar ze zich af en toe bukte om de nieuwe aanwas te keuren.

"Alles wordt opnieuw geboren", mompelde ze en de gedachte dat Richardis haar kon horen was tegelijk troostend en pijnlijk.

"Kijk eens hoe mooi groen het is."

Ze streek met haar vinger langs een rij pas opgekomen kiemplantjes.

"De wilskracht waarmee ze de aarde splijten! Het is een vuur dat alles kookt als in een oven."

Ze keek peinzend naar de plantjes. De wil. Het is een licht, dacht ze, een licht dat alles doorstraalt, al het ziekmakende kan verdrijven en..., even stokten haar gedachten toen ze zocht naar het juiste woord, ... het is *viriditas**. De wil om te leven, te groeien, om gezond te zijn, alles, alles wordt gedragen door de wil."¹

Met enkele snelle bewegingen trok ze wat onkruid uit de grond en drukte zich toen met één hand op haar knie weer overeind. Een schrille kreet deed haar omkijken. Zuster Adelheid stond in de deuropening van het klooster en maakte

wenkende gebaren. Ze liet nog eenmaal haar blik over de kruidentuin gaan, waarna ze met grote passen terugliep naar het klooster. Adelheids ongeduldig wenkende handen voorspelden niet veel goeds.

"Eerwaarde moeder, haast u zich. Aartsbisschop Heinrich von Mainz zit binnen op u te wachten."

"Hij leek nogal bedrukt", voegde ze er met een zorgelijke blik op haar abdis aan toe.

Wel, dat was geen nieuws. Koning Friedrich had hem bijna een jaar geleden verstoten uit de vorstenklasse die aan de Rijksregering deelnam en sindsdien waren de spanningen tussen Heinrich en de koning alleen nog maar toegenomen.

Zijn bezoeken aan Hildegard verliepen volgens een vast patroon. Hij vertelde haar van nieuwe bedreigingen die de koning tegen hem had geuit, waarop een omstandige beschrijving volgde van alle verschillende vormen die zijn angst had aangenomen. Het bleef haar verbazen dat dan zijn gezicht bij iedere zin die hij uitsprak lichter werd, alsof hij telkens een laagje viezigheid van zijn huid schraapte. Als hij was uitgesproken keken ze elkaar even aan en lachten. Pas dan kon hij zich verliezen in de simpele vreugde van het weerzien en liet hij zich meetronen naar de molen. Hij bewonderde de vorderingen in de bouw, waarop Hildegard onveranderlijk reageerde met 'dat hebben we allemaal te danken aan uw genereuze gift' en met die woorden keerde zijn oude, innemende zelf terug in zijn ogen.

Vandaag echter bleef Hildegard geschrokken op de drempel van de ontvangkamer staan. 'Nogal bedrukt' was een wel heel voorzichtige manier om zijn toestand te beschrijven. In niets leek hij nog op de gezond blozende man die vorig jaar hun kapel had ingewijd. Hij was in de paar maanden die waren verstreken sinds zijn laatste bezoek sterk vermagerd en hij zat zo diep voorovergebogen dat het leek of zelfs het gewicht van zijn hoofd hem te veel was. Toen hij naar haar opkeek kreeg ze een nieuwe schok. Hij keek niet treurig, of angstig, of zelfs

maar een beetje bezorgd, het was erger dan dat. In zijn ogen was niets te vinden. Hildegards hand schoot naar haar keel. Een zwarte schaduw zweefde voor haar ogen langs en zou haar iets onthullen als ze de moed had kunnen opbrengen erin te kijken. Maar ze keek niet, ze streek over haar ogen en ging naast Heinrich zitten. Ze pakte zijn hand die koud en vochtig was.

“Heinrich...”

Hij trok zijn hand terug. Met zijn ogen op denkbeeldige verten gericht zei hij: “Ik word uit mijn ambt gezet.”

“Wat?!” Nog voor ze het kon tegenhouden sloeg ze met haar vlakke hand op de tafel. “In godsnaam, waarom!”

Even flikkerde iets van verbazing in Heinrichs ogen, maar onmiddellijk daarop zakte hij weer terug in zijn lethargische toestand.

“Waarom? Omdat ik de ambitie van de koning in de weg zit. Omdat hij zijn macht wil vergroten en daar niet al te veel geweten bij kan gebruiken. En zeker niet het geweten van iemand die alleen de paus als hoogste gezag na God aanvaardt.”

“Dat kan hij onmogelijk aanvoeren als reden.”

“O, hij verzint wel iets, dat zal geen probleem zijn. En niemand zal hem tegenspreken, bang als we allemaal zijn om onze post te verliezen nu het algemeen bekend is geworden dat Friedrich flink gaat opruimen.”

Hij sprak monotoon en met neergeslagen ogen. Hildegard kreeg het beklemmende gevoel dat er niemand meer in dat uitgemergelde lichaam woonde.

“Maar het is dus nog niet gebeurd?”

“Het gáát gebeuren.”

Weer voelde ze haar woede opkomen, maar ditmaal was het op Heinrich gericht.

“Je hebt je al neergelegd bij je ondergang, terwijl je nog niet eens veroordeeld bent.”

Ze herinnerde zich dat ze nog niet zo lang geleden iets dergelijks tegen zichzelf had gezegd. Op dezelfde matte toon antwoordde Heinrich dat hij allang veroordeeld was, en met hem vele anderen.

“De opruiming van ondeugdelijke bisschoppen’ noemt de koning het. Deugdelijk of ondeugdelijk, dat wil zeggen voor of tegen de koning. Zo simpel is het. Het is volkomen duidelijk wie er na de zuivering van het episcopaat* zullen overblijven, ook de paus weet het. Hij heeft weliswaar twee kardinalen tot legaat* benoemd om met Friedrich te gaan onderhandelen, maar dat is niet meer dan een beleefd gebaar naar de veroordeelde bisschoppen. Bernhard en Gregor, ha! Ze zijn te laf om tegen de besluiten van de koning in te gaan en dat is precies waarom de paus hen heeft gekozen. Hij wil boven alles een conflict met Friedrich voorkomen. En ondertussen maken Bernhard en Gregor misbruik van de omstandigheden om zich te verrijken. Ze gedragen zich alsof ze genoeg invloed hebben om te bepalen wie van de bisschoppen zijn plaats kan behouden en ze worden overladen met kostbaarheden door degenen die hen vragen voor ze te pleiten. Maar tegelijk laten ze zich verwennen door de velen die nu al op de vrijkomende posten azen. En van alle kanten krijgen ze voor de bisschoppen belastende wetenswaardigheden ingefluisterd. Dat zijn de legaten die de paus stuurt.”

De aartsbisschop liet een vreugdeloos lachje horen.

“De paus weet dat Bernhard en Gregor vinden dat je de koning niet te veel moet tegenspreken. Ik word aan de kant gezet, er is geen enkele hoop voor mij.”

Het uitgebluste gebaar waarmee hij deze woorden uitsprak maakte Hildegard razend.

“Als de paus nutteloze onderhandelaars stuurt dan maakt hij een ernstige fout. Hij moet daarop gewezen worden, Heinrich. Je moet blijven vechten, je moet de wegen zoeken die je om dit kwaad heen voeren. Als je het vechten opgeeft, dan geef je het leven op.”

Heinrich schudde traag zijn hoofd.

“Ik ben moe. Het enige dat ik nog wil is liggen, slapen en alles vergeten.” Bijna onhoorbaar voegde hij daar aan toe: “Er zijn nu eenmaal zaken waar niet tegen te vechten valt.”

Direct na het bezoek van Heinrich haastte Hildegard zich naar het vertrek van Volmar alsof de donkere schaduw die ze om Heinrich had zien zweven haar op de hielen zat.

“Volmar, ik ga zo dadelijk een brief schrijven. Wil jij deze vanmiddag meenemen naar Bingen en een bode zoeken die vandaag nog naar het zuiden vertrekt? Er is veel haast bij. Als het niet lukt moet je maar doorgaan naar Mainz, daar is zeker iemand te vinden.”

Ze hield zich niet in. *“Slechte leiding verdient de vernederende straf van het hondendragen*”,* schreef ze, en *“het past jullie waardigheid niet de ogen van blinden te hebben, sluipwegen te bekruipen als slangen, roof en diefstal te plegen als altaar schenders.”* De woorden vloeiden moeiteloos uit haar pen en met de laatste zinnen zou ze Bernhard en Gregor het liefst letterlijk om de oren slaan. *“Zolang jullie dat doen zijn jullie het niet waard de schoenriem van de Heer los te maken. Daarom, neemt u in acht!”*²

2 1153, Mainz, Eimbeck

Mechtild legde de kiel die ze aan het maken was opzij en staarde uit het venster. Het was meer dan twee jaar geleden dat ze haar jongste broer Heinrich voor het laatst had gezien, op de bruiloft van hun nicht. Zoals altijd was ze trots geweest op de indruk die hij op anderen maakte. Al zou hij zijn prachtige gewaden hebben verruild voor lompen, dan nog kon je aan de waardigheid waarmee hij zich bewoog zien dat hij hoog was opgeklommen in de kerkelijke rangorde. Zelfs zijn eigen broers en zusters, die in al die nobele pracht vergeefs hun kleine broertje zochten, benaderden hem met een schuchter respect.

Op het erf van de buurman weken een paar kippen kakelend uit voor de molenaar. Hij zwaaide naar haar, maar haar geest wilde zich nog niet losmaken van de bruiloft. Wat hadden ze gedanst, wat hadden ze gelachen om Heinrichs weigering mee te doen. Ze hadden de draak met hem gestoken maar ondertussen hadden ze hem heimelijk bewonderd. Ze draaide zich om en veegde met haar eeltige hand over haar ogen. Het weerzien zou zonder vreugde zijn. Zij en Heinrich waren de enigen die nog leefden en ze had hem geschreven dat hij natuurlijk bij haar kon wonen als dat gebeurde wat hij 'nog erger vreesde dan de dood' zoals hij zijn angst voor de dreigende afzetting had beschreven. Geen moment had ze zijn angst gedeeld en nu het dan toch was gebeurd vroeg ze zich af hoe ze het moesten redden met hun tweeën. Sinds de dood van haar man leidde ze in Eimbeck een armoedig bestaan als naaister. Van de opbrengst van haar werk kon ze zelf maar amper leven en Heinrich was te oud om nog een ambacht te leren. Misschien kon hij haar helpen met wat eenvoudig handwerk. Ze liet haar ogen door de kleine kamer dwalen. De vloer was geveegd en op de pas geboende tafel stond een groot boeket veldbloemen dat ze die morgen had geplukt, ze kon

rustig stellen dat het huis beter op zijn komst was voorbereid dan zijzelf. Hoe moest ze hem ontvangen, wat te zeggen?

Dat laatste bleek een overbodige zorg. Toen Heinrich tegen het vallen van de schemering voor haar deur stond maakte zijn desolate aanblik haar het spreken onmogelijk. Zijn ogen waren mat en zijn hoofd balanceerde onvast op een veel te dunne hals waar een gerimpeld vel los omheen slobberde. In zijn nek hingen dunne pieken verwaarloosd haar en zijn kleren..., ach, natuurlijk. Hoe kon ze ook denken dat hij in zijn prachtige kerkgewaden zou verschijnen. Geschokt boog ze haar hoofd en staarde naar de slordig verstellde broek die hij droeg.

“Die broek is je veel teijd”, was het eerste wat ze tegen haar broer zei. Een onzinnig welkom, uitgesproken door de naaister, terwijl de zus met woordeloze ontzetting haar gezicht naar hem ophief. Pas toen zag ze zijn stoffige wangen en de waterige strepen die er overheen liepen.

“O Heinrich, het spijt me zo.”

Ze trok hem mee naar binnen en zette hem in haar beste stoel. Al die tijd had hij geen woord gesproken maar toen Mechtild tegenover hem ging zitten en zijn benige hand in de hare nam mompelde hij: “Ik wist dat het zou komen. Natuurlijk wist ik dat. En toch, toch had ik hoop. Vanwege die brief.”

“Welke brief, lieverd?”

“Van Hildegard!”

Mechtild had geen idee wie Hildegard was maar de woede in zijn stem weerhield haar van verdere vragen.

“Ze heeft de kardinalen een vermanende brief geschreven maar haar woorden hebben hooguit een lichte rimpeling in het gemoed van Bernhard en Gregor veroorzaakt. Ze wisten dat Hildegard nauwe banden met mij onderhield en ze moeten hebben voorzien dat haar pleidooi mij alleen gold. Weet je wat ze over mij hebben gezegd? ‘De aartsbisschop van Mainz heeft ons obstinaat de rug toegekeerd.’ Wat een grove leugen! Ja, als een bisschop hen een kostbare kandelaar schonk om hen, met succes, gunstig te stemmen, dan gaf ik er twee aan de armen.

Ik wilde hen daarmee de ogen openen, hun geweten aanspreken. Maar nee, ze hadden zo hun eigen verdorven kijk op mijn gebaar. 'Een aartsbisschop die te laks is om zich in te zetten voor het behoud van zijn ambt,' zeiden ze, 'een aartsbisschop die zo hoogmoedig is dat hij zijn superieuren meent te kunnen beledigen is een slecht voorbeeld voor de kerk.' Ze zeiden dat ik 'wegens verkwisting van kerkelijke goederen' uit mijn ambt ben gezet. Ik walg van de voldoening waarmee ze hun boodschap overbrachten."

Hij staarde lange tijd voor zich uit, waarop hij plotseling zijn hand terugtrok en dreigend omhoog stak.

"Het is niet waar, mijn lieve zusje, het is absoluut niet waar dat het goede altijd overwint. En wie zullen er overblijven, wie zijn de eeuwige overwinnaars? De meelopers, de eierzuchtigen, de door en door slechten."

Zijn hand viel terug in zijn schoot, waarop nog steeds zijn oude, versleten reistas lag. Hij gaf er een liefdevolle aai overheen en keek zijn zus aan alsof hij nu pas doorhad dat ze vol onuitgesproken vragen naar hem toe boog.

"Met deze tas, lieve zus, heb ik vijf jaar geleden belangrijke teksten naar de paus gebracht. Ik heb die teksten zo vaak herlezen dat ik de letters kan zien als ik mijn ogen sluit, roodgloeiend aan de binnenkant van mijn oogleden. Ik heb ze ook nu meegenomen omdat het ondenkbaar is ervan te scheiden. Hoe treurig was ditmaal de reis die ze met mij maakten. Niet naar Trier, niet naar de paus, nee, in tegenovergestelde richting, om als een bedelaar bij jou aan te kloppen. Het spijt me, Mechtild. Ik kon nergens anders naartoe."

Ze schrok van zijn stem. Ze pakte zijn hand weer op maar deze bleef bewegingloos in de hare liggen, ongevoelig voor haar voorzichtig vragende vingers. Het liefst zou ze hem nu loslaten maar ze was bang hem daarmee te kwetsen. Ze probeerde zijn woorden lachend weg te wuiven maar Heinrich wendde zijn hoofd af alsof hij een deur achter zich dichttrok.